

Streszczenie

Anna Depta: *Polski kryminał historyczny*

Celem pracy jest analiza fenomenu polskiego kryminału historycznego ze szczególnym uwzględnieniem jego pozycji na polskim rynku książki po 1999 roku. Przy użyciu metod z zakresu socjologii literatury rozważono przyczyny popularności omawianego podgatunku, ponadto podjęto próbę odpowiedzi na pytania: jak pokazywana jest przeszłość w polskim kryminale historycznym? Jakie problemy poruszają powieści z podgatunku? Jak kreowani są protagoniści w kryminałach historycznych? Z jakich konwencji literackich czerpie kryminał historyczny?

Rozprawa składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia, bibliografii oraz aneksu.

W pierwszym rozdziale – *Wprowadzeniu* – skomentowano społeczny odbiór kryminału, szczególnie zmianę recepcji gatunku – pokazano bowiem, jak kryminał z podgatunku wstydlwego stał się podgatunkiem modnym. Wskazano na kilka przyczyn tego stanu rzeczy, między innymi instytucjonalne, jak działalność stowarzyszeń, oraz artystyczne, czyli publikacje pisarzy uznawanych za przedstawicieli prozy wysokoartystycznej. We wprowadzeniu pojawiają się także informacje z zakresu historii prozy detektywistycznej oraz kryminału historycznego na świecie (wykorzystano tu m.in. periodyzacje Stephena Knighta, Rogera Caillois) oraz w Polsce (etapy rozwoju gatunku w Polsce w XXI wieku za Mariuszem Czubajem i Wojciechem J. Bursztą). Ponadto przywołano publikacje dotyczące prozy detektywistycznej – anglojęzyczne oraz polskojęzyczne – składające się na dotychczasowy stan badań o konwencji.

Drugi rozdział, *Kryminał historyczny*, otwiera analiza terminów „kryminał historyczny” i „kryminał retro”. Wydobyto różnicę między tymi pojęciami i udowodniono zasadność stosowania tytułowego zwrotu. Analizie poddano zjawisko nostalgii; pokazano, że postmodernistyczna nostalgia jest nieodłącznie związana ze współczesną kulturą popularną, a więc wyraźnie zaznacza się także w kryminałach historycznych. By uwypuklić tę relację, przywołano okoliczności rozwoju współczesnej nostalgii poprzez odwołanie się do badań Svetlany Boym, Zygmunta Baumana i Simona Reynoldsa. Odsłonięto również rodzime konteksty tęsknoty za przeszłością – w literaturze małych ojczyzn oraz powieści historycznej, jako że oba zjawiska znajdują odzwierciedlenie w kryminale historycznym. Ważną część rozdziału stanowi opis historii omawianego podgatunku. Wyróżniono tu miejsca akcji oraz epoki historyczne, które cieszą się największą popularnością wśród twórców oraz czytelników.

Przedstawiono także wykaz wydarzeń popularyzujących prozę detektywistyczną, nagrody przyznawane twórcom w ramach podgatunku oraz sesje naukowe towarzyszące często imprezom poświęconym kryminałowi.

W trzecim rozdziale – *Podróżach w czasie* – znajdują się analizy wybranych kryminałów historycznych. Są to pozycje, które najlepiej zaistniały w świadomości czytelniczej, cieszyły się popularnością i uznaniem krytyków, a także były nagradzane w plebiscytach czytelniczych oraz przez profesjonalne jury. W ramach powieści toczących się w XIX wieku i na początku XX wieku są to: *Jul* Pawła Goźlińskiego, cykl o profesorowej Szczupaczyńskiej autorstwa Maryli Szymczkowej (Jacka Dehnela i Piotra Tarczyńskiego), seria *Warszawianka* Idy Żmiejewskiej oraz dylogia o Korzeńcu Zbigniewa Białasa. Jeśli chodzi o utwory z akcją rozgrywającą się przeważnie w dwudziestoleciu międzywojennym, w centrum rozważań znalazły się: seria o komisarzu Jerzym Drwęckim Konrada T. Lewandowskiego, cykl z komisarzem Zygmuntem Maciejewskim Marcina Wrońskiego oraz powieści o Eberhardzie Mocku i Edwardzie Popielskim Marka Krajewskiego.

Praca traktuje zatem o kilku twórcach, jednak we wprowadzeniu do podrozdziałów analitycznych, w ramach omówienia literackiej wizji epoki, pojawiły się dzieła innych pisarzy, co pozwoliło na ukazanie szerokiego tła, a także zarysowanie kontekstu dla najpowszechniejszych zjawisk w ramach polskiej prozy reprezentujących ów subgatunek.

Aneks do rozprawy stanowi lista wydanych kryminałów historycznych po 1999 roku. W tabeli umieszczono dane dotyczące czasu publikacji utworu oraz wydawnictwa, w którym ukazał się po raz pierwszy, miejsca i czasu akcji oraz informację o cyklu literackim, jeśli dana książka jest częścią serii.

Summary

Anna Depta: *Polish historical crime fiction*

This study aims to analyse the phenomenon of Polish historical crime fiction, especially its position on the book market since 1999. The sociology of literature methods are used to determine the reasons for the popularity of the subgenre. The thesis tries to answer the following questions: how is the past depicted in historical crime fiction? What problems do the historical mystery novels address? How are protagonists depicted in that subgenre? What literary convention does genre originate from?

The thesis is composed of the introduction, three chapters, the conclusion, the bibliography and the appendix.

In the introduction, the scientific basis of the research is described – the sociology of literature; moreover, the researcher emphasises the discipline importance contrasted to its current position.

In the first chapter, the social reception of crime fiction is discussed, in particular the shift in subgenre perception. The researcher examines how crime fiction has evolved from being considered an embarrassing subgenre into a fashionable one. Several reasons for this change are pointed out, including institutional ones, such as the activity of associations, and artistic ones, i.e. publications of writers considered to be representatives of highly artistic prose. The history of crime fiction and historical crime fiction is presented (periodisation by Stephen Knight and Roger Caillois is used as a context) and the same processes in Poland (stages of subgenre development in Poland distinguished by Mariusz Czubaj and Wojciech J. Burszta). Moreover, the scientific books and articles (in Polish and in English) on crime fiction are presented as a part of the current state of research.

The second chapter, *Historical crime fiction*, opens with an analysis of the terms “historical crime fiction” and “retro crime fiction”. The researcher shows the difference between these two notions. The relevance of using the first expression is demonstrated in the analysis. The phenomenon of nostalgia is studied. The author shows that postmodern nostalgia is intrinsically linked with contemporary popular culture, making it visible and noticeable in historical mystery. To highlight this relation, the background of the development of contemporary nostalgia is analysed, referring to the research of Svetlana Boym, Zygmunt Bauman and Simon Reynolds.

The native contexts of nostalgia for the past in the literature of small homelands and in the historical novel, as both phenomena are reflected in the historical mystery, are also explored. The vital part of the chapter consists of the history of the analysed subgenre, especially the setting of novels and periods that enjoy the greatest popularity among authors and readers are distinguished here. The author presents the list of events popularising crime fiction, the prizes awarded to subgenre writers and scientific conferences that accompany events devoted to detective fiction.

In the third chapter – *Time travels* – the researcher analyses chosen historical crime novels. The criteria for choosing books are as follows: existence in the readers' consciousness, recognition from literary critics and awards given in literary contests by fans and the professional jury. The novels set in the 19th and early 20th centuries include: *Jul* by Paweł Goźliński, the series about professor's wife Szczupańska (Turbotyńska) by Maryla Szymiczekowa (Jacek Dehnel and Piotr Tarczyński), the *Warszawianka* series by Ida Żmiejewska, and the dylogy about Korzeniec by Zbigniew Białas. When taking into consideration the action set in the interwar period, the author studies the series about Commissioner Jerzy Drwęcki by Konrad T. Lewandowski, the series about Commissioner Zygmunt Maciejewski by Marcin Wroński and the series about Eberhard Mock and Edward Popielski by Marek Krajewski.

The study deals with a few writers, but in the introduction to the analytical subsections, as part of the discussion of the literary vision of the epoch, the works of other writers are cited, which makes it possible to show a wide background, as well as to outline the context for the most common phenomena within Polish prose in the subgenre.

The appendix contains the list of chosen historical crime novels published since 1999. The following data are presented in the chart: the year of the book publication, the setting, the time of action and the information about the literary series, if it applies.